

И

И

И

И

И

История Космоса от истоков до наших дней

Сөйтіп, Лермонтов шығармасын аударма отыр-
рып Абай өз пікірін де анық білдірген.
«Менің сырым, жігіттер, емес оңай» өлеңі-
нің идеялық мазмұны Абайға жақын, өте түсі-
нікті еді. Ол жлғыздық сезіміне бойын жең-
дірмейді. Өзін «судан қайтпас», «үлкен жар-
тас», «үлкен жан» деп сезінді, өзінің қандай
қиыншылыққа болса да, «теңізден таудай тол-
қып соқсадағы» «бет бұрып қайтпайтын» кү-
рескер екендігіне сенді. Осы ой-сезімін ол
аударма өлеңінде де шебер жеткізеді.

Абайдың оптимистік идеялары оның халық-
пен тығыз байланысынан, халық күшіне сенуі-
нен туды. «Дұға» мен «Қасиетті дұға» секілді
өлеңдерден біз өмірді шын сүйетін, ізгі тілек-
талапқа толы, ертеңгі күнге батыл қарайтын
қайраткердің бейнесін көреміз.
Абайдың Лермонтов тектін қазақша жеткі-
зу әдістері әртүрлі, аударманың түп нұсқаға
жақындық дәрежесі ылғи бірдей емес.
Барабар, дөлме-дөл аудармаларында Абай
Лермонтов шығармасының ішкі әлемін, оның
толқын-лебізін, жаңа сапасын қазақ тілінің
суреттеу мүмкіншіліктерін пайдаланып мол
жеткізеді. Абай Лермонтов оригиналын бар-
лық жарастық сөзімен, бар ерекшелігімен
қазақ тілінде қайтадан туғызады. Мысалға,
«Альбомға», «Жолға шықтың қараңғы түнде
жалғыз» сияқты өлеңдерді атауға болады.
Абайдың Лермонтовтан тәржімалаған шы-
ғармаларының тек жартысы дерлік осындай
дөл, жақын аудармалар.

Мұқалмайтын, қайтпайтын алмас қан-
жардың образы — Лермонтов шеберлеп
жасаған образ — ақынның осындай алғырлы-
ғы, таңқаларлық табандылығының символындай
болып поэзия қазнасынан берік орын алды.

Абайдың Лермонтов поэзиясына деген ықы-
ласы ерекше болды. Ол орыс ақынын айрықша
жақын көрді, сырлас, мұңдасын тапқандай бол-
ды. Орыс поэзиясына бейімдене ден қойған
Абайдың ең көп үндестік тапқан ақыны, ең бір
өзіне жақын сезінген адамы Лермонтов еді
десек, артық бола қоймас. Абай ұлы ақын-
ның, тіпті сол кездегі орыс қауымының тілек-
талабын, мұңын ұға алатын дәрежеде еді. Ол
мұңын ұққан халықтың жырын да ұқты. Лер-
монтовтың ыза-кегі, наразылығы орыс халқы-
ның, езілген қауымының кегін, наразылығын та-
нытатынын, оның қайғы-мұңынан, налуынан ел
мұңы, халық мұңы көрінетінін сезінді. «Соқ-
тықпалы, соқпақсыз жерде өскен», «мыңмен
жалғыз алысқан» ақын, ол өзі де ашу-кекті,
ызаны «жалын мен оттан жаралған» жырла-
рына нәр еткен-ді. Оның «қаны қара бір жан-
мын, жаны жара» деп ашулы мұң шерткені де
белгілі.

Лермонтовты ол «ерекше ызаның ақыны,
махаббаты ашумен уланған ақын» деп, өте-
мөте іш тартып, жақын көрді.

Абайдың ұлылығы алдымен лирикалық поэ-
зиядан анық көрінетіні айрықша дәлелдеуді
қажет етпейді. Абай қазақ әдебиетіне, поэ-
зиясына лирикалық шығармалардың бұрын
орын теппеген, таралмаған жаңа түрлерін енгі-
зді десек, соның ішінен адамның жан дүниесін
суреттейтін өлең-жырлар, ақындық өнерді,
оның қоғамдық мәнін айқындайтын өлең-
дер, табиғатты суреттейтін өлең-
дер тобын еске алуымызға болар еді. Осы
шығармалардың мүлде жаңа әдеби дәстүр
орнықтырғандығы айқын-ақ. Өрине, қанша
тың, соны болса да, бұлар—қазақ топырағын-
да туған жаңалық. Халықтың өлең-жыр тең-
ізіне терең бойлап өскен жеміс. Сонымен
бірге олардың ішінде суреттеу әдісі, тәсілі
жағынан орыс классикалық әдебиетінің үздік
туындыларымен Пушкин, Лермонтов шығар-
маларымен үндес көрінетіні де бар екеніне
ешкім таласпас. Абайдың кейбір өлеңдері
ақынның әлеуметтік өмірдегі орнын, мақсат-
міндетін терең түсінуді, өлең сөздің халықтың
сипатын жоғары бағалауды жағынан Пушкин,
Лермонтов шығармаларына ұқсас келсе, тағы
бір топ өлеңдері адамның ішкі сезімін және
табығат көрінісін таңқаларлық көркемдік ше-
берлікпен суреттеуімен, өмір шындығын мей-
лінше айқын, әсерлі көрсетуімен соларға жа-
қын сезілген. Мұндай ұқсастықты өмірдің өзі
туғызған бірнеше ақынға ортақ белгілер деп
таныған жөн. «Өзіңе сенбе жас ойшыл» өлең-
ің Абай Лермонтовтың ақынның қоғам ал-
дындағы міндетін түсінуді өз эстетикалық көз-
қарастарымен үйлес болғандықтан аударған.
Өнерпаздық жолға түскен жас ақын құрғақ
қиялдануға, өзімен өзі болып, әлде неге кейіп
налытын әсерленгіштікке бой алдырмай,
өмірдің ақиқатлығын көріп, азабын тартып
жүрген адамдардың мұңын түсіне білсе ғана
нәзік құнды, татымды поэзиялық шығарма
тудыра алады деген осы өлеңнің негізгі идея-
сын Абай қазақ өмірінің жағдайына сәйкестен-
діріп еркін жеткізеді. Лермонтов жас ақынға
саһада жасанды, ойыншық семсерді оң-
ды-солды сілтейтін трагедиялық актерге ұқсап
өлге күлкі болма дейтін болса, Абай ол кез-
де театрды білмейтін қазақ жұртшылығына
түсініксіз бұл салыстыруды қолданбады,
оның есесіне жеке бастың мұңын айтып, бас-
қаға мазақ болма деген ойды үстемелей тү-
седі.

Күлкі болмай қой, жаным,
Сен бүйтесің, ол қайтті?
Олар көрген арманын
Кімге шақты, кім айтты?
«Альбомға» атты өлеңінде Абай поэзиялық
шығарма кімнің қажетіне жарайды деген мә-
селені қозғайды. Бұл тұста «Қарасөздердің»
бас жағында келетін мына жолдар ойға орала-
ды: «Ақыры ойдамын: осы ойыма келген нәр-
селерді қағазға жаза берейін, ақ қағазбен қара
сияны ермек қыламын, кімде-кім ішінен
керекті сөз тапса, жазып алыс, іә оқысын,
«керекті жоқ» десе, өз сезім өзімдікі дедім
де, ақыры осыған байладым, енді мұнан бас-
қа ешбір жұмысым жоқ».

Осындай пікірін Абай өлең жайында да
айтқан («Өзеге көңілім тоарсың»). Енді Абай
Лермонтовтың өзіне үндес шығармасын ауда-
рып, мынаны айтып отыр:
Қол жауды ермек ет, жатпа бекер,
Бұл көңіліңіз дүниеден көп жыл өтер.
Өзі қысқа, өзі асау тентек өмір,
Артағына бір белгі қойса нетер?

Кім біледі кез болса артағылар,
Ойға салып оқыр да, сөзін сынар.
Көзін салып, ойланып кейбір сөзін,
Рас-ау деп, мағнасын о дағы ұғар.

Кім білер, жабырқақты жазған сөзім,
Жібермей кеп, тоқтатар оның көзін.
Жолаушы жол үстінде тамаша еткен
Сықылды өлген жанның бір күмбезін.

„Өлмейтұғын артына

сөз қалдырған”

Ал қалған жартысы еркін аудармалар. Бұ-
ған мысал ретінде «Теректің сыйы», «Ой»
сияқты өлеңдерді атауға болады. Осы соңғы
өлеңнің бастапқы шумағында Абай Лермон-
товтың бұл жұрт көңілде сенім жоқтықтан біл-
ген білімді іске жарата алмай отыр деген пі-
кірін өзгертіп, сол кездегі қазақ жағдайына
ыңғайлап:

Білім де жоқ, білімге сенім де жоқ,
Өнерсіз қартаяр деп біл балаңды, —
деп кетеді. Мұндайда Абайдың Лермонтов
өлеңінің мазмұнын бастан-аяқ бұлжытпай дәл
жеткізуді мақсат етпей, кейде толғанып, те-
біреніп жарыса отыратыны көзге түседі.

Осы өлеңнің аяқты бір аударманың ор-
нына тыңнан біраз сөз салып, өз заманының
тағы бір өрескел мінін былай суреттейді:

«Мал ұшпн аш қатасың, жан сатасың,
Әкесін мал өлтірген кісідей-ақ,
Неткен жұрт мал өлтірген жеті атасын!»
Абай қазақ феодал-билерінің малқұмарлы-
ғын әшкерелеуді мақсат еткен. Сондықтан
да ол Лермонтовтың «пердег владыко — през-
рентные рабы» дегенін қазақ жағдайына дәл-
деп, анықтап «ұлыққа қошаметшіл құл сияқты»
деп, болыстардың «арқаға ұлық қаққанға»
мәз болып құл болып жүргенін айтады.

Сөйтіп, Абайдың түпнұсқаға өзгеріс енгізіп
мағынасын басқаша ашып келтіруі оны қазақ
өмірінің шындығына жақындастыру, өз көңіл-
күйіне үйлестіру мақсатынан туды. Абай Лер-
монтов шығармаларының жаңа жағдайда
мейлінше әсерлі және түсінікті болуын, оның
идеялық, көркемдік сапасының жоғары бо-
луын көздейді.

Абай көбіне өз ой-сезіміне үндес шығарма-
ны аударды. Оның Лермонтовтан аударған-
дары — негізінде әлеуметтік өмірдің көлең-
келі жақтарын, еріншек, белсенділігі жоқ
адамды сынайтын шығармалар; азамат ақын-
ның образын беретін өлең-ән жайындағы
шығармалар; жалғыздығын бірақ оған мойы-
майтын беріктігін айтатын шығармалар.

Мысал өлеңдердің дүниежүзі әдебиетінде
қалыптасып дамуына айтарлықтай үлкен әсер
еткен Езоп, Федер, Лессинг, Лафонтендердің
еңбегі қандай зор болса Крыловтың орыс
әдебиетінде мысал жанрын поэзиялық үлгіде
дамытуға қосқан үлесі де сондайлық мол
болды. Крыловтың қаламынан туған мысал
өлеңдер 1806 жылы жарық көре бастады да,
1809 жылы олар жеке кітап болып басылды.
Ақынның мысал өлеңдері әдебиет сүйісін қа-
уымының назарын бірден аударып, жақсы баға
алды. Крыловтың көзі тірі кезінде-ақ мысал
өлеңдерінің тоғыз жинағы басылып шықты.

Крылов мысал өлеңдерді орыс поэзиясын-
да дербес әдеби жанр ретінде қалыптасты-
рып, жаңа дәуірдің тілек-талаптарымен ұш-
тастыра биік белеске көтере алды. Ол мысал
өлеңдерді орыс өмірінің шындығымен тығыз
байланыстырып, оларға шынайы халықтық,
ұлттық сипат дарытты. Сондықтан да оның
мысалдары дүниежүзі халықтарының көпте-
ген тілдеріне аударылып, кеңінен тарайды.
Мысал өлеңдерінде Крылов қоғамдық өмір
қайшылықтарын, әртүрлі топтардың мінез-
құлқын ашып көрсетіп, күнделікті тұрмысқа
қатысты сан түрлі жойттерді орынды қозғап,
баяндап бере алған. Бір алуан мысалдардан
үстем тап өкілдері мен төменгі тап өкілдері
ерасындағы қайшылықты, еңбеккер қарапа-
йым шаруа адамдарының жағымды қасиетте-
рін көреміз («Қасқыр мен қозы», «Жапырақ-
тар мен тамырлар», «Шегіртке мен құмырс-
қа», т. б.). Орыс халқының сол дәуірдегі өмір-
ірін асқан шыншылдықпен суреттеуінен, әр-
түрлі таптар мен топтардың өкілдерінің міне-
зін, іс-әрекетін дәл көрсете білуінен, халық
тілінің байлығын, бейнелілік нақышын шебер
пайдалана білуінен — осының бәрінен Кры-
ловтың үздік көркемдік шеберлігі толық та-
нылады.

Абайдың мысал өлеңдері Крылов шығар-
маларынан аударма деп саналып жүр. Алай-
да осы өлеңдерді талдап, бағалағанда бір
жайды толық ескеру қажет. Олар толық ма-
ғынасында аударма емес, көбінесе белгілі бір
сюжет еркін баяндалады. Абай орысша мы-
салдың тектін дөлме-дөл тәржімалауды мақ-
сат етпеген, уақиға желісін негізінен сақтай
отырып, бірақ мысалдағы жай-жағдайларды

ерекшелігіне жанастырып, өзінше бейнелеуге
ұмтылған. Сондықтан Абайдың мысал өлеңде-
рі орысша текке сөйкестігі тұрғысынан қара-
п ана жері дәл түскен, мына жері дәл емес,
көм түскен деудің ешбір қисыны жоқ. Кейде
қазақша баяндау, бейнелеу орысша тектегі
сөздің айтылу қалпына ұқсас шыққанда ұтым-
ды болса, ал кейде қазақша ойлау, сөйлеу
ерекшелігіне орай басқаша берілгенде келіс-
ті, оралымды болатыны — кім де болсын са-
наспай тұра алмайтын бұлтартпас шындық
оны сөз зергері жақсы сезінеді. Мұның өзі
ақынның қолын байлайтын, шеберлігіне шек
қоятын жағдай деп емес, керісінше, ойдың,
сөздің оралымын өзінше келтіріп, тың, жаңа
ерек табуына мүмкіндік беретін жағдай деп
түсінген жөн.

Абайдың мысал өлеңдерінің ішінде кейбір
аудармаларға жатқызуға болатыны да кездес-
се, дені еркін тәржімаланғандықтан белгілі сю-
жеттің сарынымен жазылған деуге ылайық
болып келеді. Айталық, «Жарлы бай» атты
мысал өлеңінде Абай оқиға желісін еркін ба-
яндап, соңында:

Алтын қайда, сөз қайда?
Қу нәпсіден не пайда, —
дегенді өз жанынан қосады. Сондай-ақ, «Ше-
гіртке мен құмырсқа» атты өлеңдегі:
Мен өзіңді шаруашыл
Жұмсақ илеу үйлі ме? —
деген сөздер, сондай-ақ шегірткенің құмырс-
қаға барған қалпын:
Селкілдеп келіп жығылды,

Аяғына бас ұра, —
дегендей суреттеме орысша нұсқада жоқ.
Абай құмырсқаның еңбекқорлығын, шегіртке-
нің қамсыздығын көзге айқын елестетерліктей
белгілермен үстемей түскен.
Осы өлеңдегі:
Қайтсін, қолы тимепті,
Өлеңші, әнші есіл ері —
деген Абайдың өзі қосарлап келтірген сөздері
де нағыз қазақша сөйлеу қалпындағы әде-
мі кекесіннің үлгісі деп санауға ылайық. Әде-
й аяныш сезімін, жаны ашығанды білдірген-
дей етіп, керісінше айтылған нағыз ирония,
келемеждеудің келісті, өткір түрі.

Кейде мысалда оқиғаны баяндауы, айтуы
ұқсас болса да, содан қорытынды шығарып,
түйіндеу әр қалай келеді. Айталық, «Қара
мен бүркіт» атты мысалда Крылов үлкен ұры
құтылып, кішкене ұры тұтылады, қолға түседі
дегендей түйіндейді. Бүркітті ұры деу қазақ
ұрымына үйлесе қоймайды. Сондықтан болар
Абай ол жағын сөз қылмай, тек қарғаның өлі-
не қарамай қайрат етуге ұмтылғанын ажуа-
лап:

Азат басың болсын құл,
Қолдан келмес іске ұмтыл, —
деп тұжырым жасайды.

Тағы бір көңіл аударарлық нәрсе — мысал
дегеннің өзін жаңартып түрі жазыған шарт-
тылығы басым, қалыптасқан, өзгермейтін, ескі
сюжетке негізделетін, ойды аң-құстың, жан-
нуар-жөндіктің іс-әрекеті арқылы түспалдап
қана білдіретін, белгілі бір шындықты уағыз-
дап айтуға бейім тұратын шығарма деп қарау
жік кездеседі. Осындай түсінік мысал өлең-
нің өзгешелігін, поэзиялық қасиетін жете тү-
сінбеуге өкеліп соғады. Ал шынында мысал
өлеңдегі шарттылық, түспалдап айту тәсілін,
белгілі сюжетті, әртүрлі түспал бейнелерді
қолдану — мұның бәрі тек сыртқы сипат-
белгілер. Мысал өлеңдердің артықшылығы ал-
дымен олардың поэзиялық қуат-күшінен, түсп-
пал бейнелер арқылы сан алуан адамдардың
мінез-құлқын, іс-әрекетін аңдатып, айқын көз-
ге елестетіп, сол арқылы қоғамдық өмірдің
шындығын, қайшылықтарын терең ашып бере
алатын мол мүмкіндігінен іздесек керек. Көр-
кем шығармада мәселе не айтылғандығында
ғана емес, сонымен бірге қалай айтылғанды-
ғында, қандай әсер ететіндігінде десек, осы-
ны әсіресе мысал өлеңге, яғни өмірлік шын-
дық пен көркемдік қиялды, көркемдік шарт-
тылықты шебер сабақтастырып, ұштастырып
келтіретін жанға байланыстыра айтуымыз ор-
ында. Мысалдағы ойды тура, ашық айтап,
ақтара салмай, түспалдап, алыстан орап, ора-
ғытып айтудың өз артықшылығы бар екені
сөзсіз. Оқушы бүкпелеп айтылған жайды, ас-
тарлы мағынаны өз ойымен бағдарлап, өзін-
ше аңғарып, ұғып-түсінуге мәжбүр болады.
Бұл одан тапқырлықты, сөздің астарына үңіле
білуді, айтылып отырған нәрсені де, ишарат
етіп, түспалмен аңғартылған нәрсені де айқын
елестете білуге қабілеттілікті талап етеді,
ойна тұрткі болып, сезіміне әсер береді.

Сонымен қатар мысал өлеңде сан-алуан
жан-жануар, аң-құстарды, жөндіктерді іс-
әрекет үстінде бейнелеу, тілдестіру, айтыл-
ған жайдан ғибратты түйін тую және осы орай-
да жасанды, жаттанды ақылгөйлікке әуестен-
бей, терең мағыналы қоғамдық ой қорыту үл-
кен ақындық шеберлікті, талғампаздықты та-
нытады. Абайдың мысал өлеңдерінен осын-
дай қасиеттерді, әсіресе ақынның әзілдеуге,
мысқылдап келемездеуге, сықақ етуге ше-
берлігін айқын байқаймыз.

Кейде мысалда тілге тиек болатын шынын-
да да әлде қандай бір ғажайып жай да кезде-
седі. «Жарлы бай» атты өлеңдегі түбінен қан-
ша алсаң да ділде бірінен кейін бірі шыға бер-
етін дорбаның көдейдің қолына келіп түсуі —
бұл, әрине, арғы түбі ескі ертеке, аңыздар-
мен жалғасатын сюжет. Ал кейде мысал өлең-
дегі оқиғаның өзі мейлінше қарапайым, күн-
делікті өмірде кездесетін жай боп шығады.
Айталық, «Қазаға ұрынған қара шекпен» дей-
тін өлеңдегі қораға ұры түскенін айту ешкім
таңқалатындай нәрсе емес. Өлеңнің түйіні бас-
қада, барынан бір сөтте айрылып жүрдей бо-
лып қалған адамға ағайындары келіп әртүрлі

ғұс» деп жарылқан болады. «Бақа мен өгіз»
атты мысалда өгіздей бола аламын деп ісі-
ніп, кебініп, іші жарылған бақаның ессіз мақ-
таншақтықтың құрбаны болғаны баяндалады.
Мұндай шартты түрде әдейі әсірелеп айтушы-
лық мысал жанрында жиі кездесетін үйрен-
шікті жай, сондықтан оны табиғи құбылыс
деп санап, осы уақиғаға қандай мағына бері-
ліп айтылғанына көбірек көңіл қою орынды
секілді.

Крылов осы мысалдық сюжетінен әртүрлі
қоғамдық топтардың өкілдері бірдей бола ал-
майды деген нақтылы тұжырым жасап, қа-
тардағы жай адам (мещанин, мелкай сошка
атақты адамдай, ақсүйектей (дворяндей)
бола алмайды деген тұйын жасаған. Ал Абай
жалпы моральдық тұрғыдан келіп, іштарлық-
ты, басқа біреуді көре алмай, күндеуді, қала-
йда соған жетем дейтін мінезді сынауды
жөн көрген. Осыған орай ол мысалды:

Таласпа, жаным-ай,
Қолыңнан келмеске,
Боларсың бақадай,
Көп түссең егеске, —
деген ғибрат сөзбен аяқтайды. Және мысал-
ды Крыловша бірден уақиғаны баяндаудан
бастамай кіріспе ретінде жанынан сөз қосар-
лап, былай дейді:
Қарасаң, дым-ақ көп
Көре алмас іші тар.
Несі артық бізден деп,
Салыспақ жұртта бар.
«Есек пен бұлбұл» атты мысал өлеңін Абай
есекті сипаттаудан бастаған:

Тойған есек шөпті оттап маңайдағы,
Сонырқап шатқа кетті қай-қайдағы.
Қаңғырып өлкені өрлеп келе жатың,
Жолықты бір бұлбұлға тоғайдағы.
Орысша текте мұндай кіріспе жоқ, есек бұл-
бұлды көздестірді делінеді де, бірден оған
айтқан есектің сөзі келтіріледі. Абайдың
өлеңді бастауынан есектің қарны тойып, көңіл-
деніп, ерігіп келе жатқандықтан тоғайдағы
бұлбұлды көріп, соған ән салғызып, өзінше
сынап көрмекші болғанын аңғарамыз. Есектің
бұлбұлмен ұшырасуы кездейсоқ болса да,
оған тіл қатып, бір ән салып жіберші деп тіл-
лек айтуы көңіл күйіне үйлес сөзіледі. Ал
есектің сынылып болып шыға келуі, бұлбұлға
(Абай «ақын бұлбұл» дейді) сын айтуы —
әбден қисынды. Бұл топас, ақымдық, өнерден
мақрұм адамның басқаны сынағыш болаты-
нын аңғарту жағынан ұтымды.

Ал бұлбұлдың ақыратып, шырқап өн сал-
ғанын суреттеген тұста Абай Крыловтан ай-
тарлықтай алшақтайды. Есектің бұлбұл өнін
тыңдап алып, «сен біраз етеш өнін үйрені!»
деп өзінше білгішші ақыл бергенімендей
болғаны орысша тектегідей мейлінше әсерлі
тартымды көрсетілген.

Өлеңнің аяғын Крылов:
Избави, бог, и нас от этих судей, —
деп қысқа қайырса, Абай осы тұжырымды
түрек ете отырып, істің мәнісін түсінбейтін,
шынайы өнерді бағалай алмайтын топас сын-
шысымақты келемеждеп:
Демеймін мені мақтасың,
Я жақсын, я жақпасын,
Сүйтсе де мұндай сыншыдан
Құдайым бізді сақтасың, —
деп, ойын нақыл сөз үлгісінде өрбітіп, мысал-
ды бір шумақ өлеңмен қорытындылай түйін-
дейді.
«Емен мен шілік» атты өлеңдегі еменнің
шілікке айтқан:
Құдай басқа салмасын сен секілді
Желмен жерге жығылып, жер сүзбекті,
Обалың бір құдайға, байғұс, сенің,
Қақтырып қойған мұнша бос селтекті.

Қарашы маған, сендей сорлы емеспін,
Тәу, жұртасқа ұзатып бой төместім.

Сөйтіп қорыққан дауылың — маған елшек,
Маңыма сөуле өткізбей күнге егестім, —
деген сөздерін, немесе:
— «Есіркегіш екенсің, — деді шілік, —
Она сорлы емеспін, тартпа күйкі!
Сынбаймын, майыссам да, солқылдаймын,
Желден маған келмейді еш кемшілік, —
деген сөздер емен мен шіліктің бойына лай-
ық деуге болатын сипаттамалар десек те,
оларға тіл бітіп, сөйлеуі шартты түрде ал-
ынғанын былай қойғанда, жаңағы сөздер
өрсуде, менменсіген адам мен дене бітімі
нәзік, жұқа да болса жаны берік, қиындыққа
төзімді адамды меңзеп, түспалдап айтылғаны
айқын байқалады. Бір жағынан емен шілікті
сол көрсетілген нақтылы сипаттары арқылы
айқын көзге елестетсек, сонымен қатар екі
түрлі адам бейнесін, мінсін танығандай бо-
ламыз. Ал одан ары айтылатын:

«Бүгінгі аман бола ма үнемі аман?
Кердеңдікпен деп тұрсың не бар маған.
Шалқақтық иілмейтін кімге жаққан,
Екпінге ерегессең қатер саған, —
деген сөздерді алсақ, мұны түгелдей тек есті
адамның, алды-артын ойлайтын кісінің көкі-
регін керіп, даңдайсыған біреуге айтқаны деп
қарауға әбден сояды.

Абай мысалдары оның ақындық шеберлігін
танып-білу жағынан бағалы екенін атап айту-
ымыз керек. Олай болса, ақынның шеберлі-
гін, өнерпаздық өнегесін сөз еткенде аударма
деп саналған өлеңдерді есепке алмауға, оларға
тиісті мән бермеуге ешқандай негіз жоқ.
Ақынның өнер жарысына түсетін, сыналатын
бір тұсы — осы басқа ақындардың шығарма-
сына үңіліп соны өзінше қалай айтып жеткізе-
тіні десек, артық емес. Дәл аударма болсын,
тек жалпы сарынын сақтай отырып еркін
тәржімаланған шығарма болсын, түпнұсқасы-
мен салыстыра тексерілсе, ақынның көркемдік
талғамы, теқырып таңдауы, өзінше айта біле-
тін тапқырлығы, шеберлігі жайында нақтылы
ой-түйіндер жасауға мүмкіндік береді.

Түгелдей алғанда Абай аудармалары қазақ
поэзиясының өркендеп осу жолындағы баға
жетпес зор табыс болды. Олардың өткен ға-
сырда қазақ сөз өнеріне мол жаңалық әкелген
тарихи мәнін былай қойғанда, қайталанбас
көркемдік сипаты да ешқашан кемімейтін
айрықша құндылығын таныта алады. Осы әде-
биетінің жетістіктерін еркін игеріп, таңдаулы
үлгілерін кеңінен насихаттаған Абай дәстүр-
лерін Шәкәрім Құдайбердіұлы, Ахмет Байтұр-
сынов, Міржақып Дулатов, Жүсіпбек Айма-
уытов, Мағжан Жұмабаев, Сұлтанмахмұт То-
райғыров, Спандияр Көбеев секілді көрнекті
ақын-жазушылар жалғастырып, өрістетіп, жан-
жақты дамытып...

Зәки АХМЕТОВ,

Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым
академиясының академигі, филология